

HARF İNKILABI VE MİLLET MEKTEPLERİ: EDİRNE ÖRNEĞİ (1928-1935)

THE ALPHABET REFORM AND THE NATION
SCHOOLS: THE CASE OF EDİRNE (1928-1935)

Fatih ÖZEN*

Makale Bilgisi

Başvuru: 02.04.2021

Kabul: 20.09.2021

Article Info

Received: Apr. 02,2021

Accepted: Sep. 20,2021

Özet

Tanzimat döneminden Harf İnkılabına kadar alfabeye ilgili süregelen tartışmalar, Harf İnkılabından sonra açılan Millet Mektepleri ve bu gelişmelerin 1928-1935 yılları arasında Edirne özelindeki etkileri bu makalenin konusudur. Yeni harflere geçilme süreci Türkiye genelinde olduğu gibi Edirne’de de gündemin önemli konuları arasında yer almıştır. Yerel gazeteler logolarını yeni ve eski harflerle yazılmış şekilde kullanmaya başlamış, açılan kurslara/Millet Mekteplerine ilişkin teşvik edici bilgilendirmeler yapmıştır. Kamu kurum ve kuruluşları da hızlıca yeni harflere uyum sağlamaya çalışmıştır. Edirne’de Millet Mekteplerinin faaliyet gösterdiği ilk dönemlerde kurslara yoğun bir katılım olmuştur. Ancak daha sonraki yıllarda açılan dersane sayısında düşüş gözlemlenmiştir. Bununla birlikte Millet Mektepleri, Edirne’deki okuryazarlık oranının artmasında önemli bir rol oynamıştır. Çalışmada yurt dışında yapılan bir inkılabın yerel boyuttaki uygulama aşamaları ve karşılaşılan problemlerin ele alınması hedeflenmiştir. Arşiv belgeleri, istatistik raporları ve Edirne’de yayımlanan süreli yayınlar bu araştırmada temel kaynak olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Harf İnkılabı, Millet Mektepleri, Alfabe, Atatürk

Abstract

The ongoing debates about the alphabet from the Tanzimat period to the Alphabet Reform, the Nation Schools (Millet Mektepleri), opened after the Alphabet Reform and the effects of these developments in Edirne between 1928 and 1935 are the topics of this article.

* Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, fatih.ozen@hbv.edu.tr

The period of the using of newly adopted alphabet was among the key issues of agenda in Edirne as well as in Turkey' general. Local newspapers started to use their logos with new and old letters and provided encouraging information about the courses/Nation Schools. Public institutions and organizations have also tried to adapt to the new letters quickly.

In Edirne, there was an intense participation in the courses in the early periods of Nation Schools. But a decrease in the number of courses was observed in later years. However, the Nation Schools played an important role in the increase in the rate of literacy in Edirne.

In this study, it is aimed to deal with the application process and the problems encountered at the local level of a national reform. Archival documents, statistical reports and periodicals published in Edirne are used as the main source in this research.

Keywords: *Edirne, Alphabet Reform, Nation Schools, Alphabet, Atatürk*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Arap harfleriyle baskı yapan ilk matbaa 18. yüzyılda, Avrupa'daki modern matbaadan yaklaşık üç yüzyıl sonra kurulabildi. Buna paralel olarak 1800'lü yılların başlarında Türk/Müslüman toplumu, askerî ihtiyaçları karşılamak için açılan okullar haricinde, modern okullardan yoksundu. Tanzimat döneminden itibaren eğitim, askerî alanın dışına yayılmaya başladı¹.

19. yüzyılda ortaya çıkan bir diğer yeni gelişme gazetelerdi. Osmanlı Devleti'nin egemenliği altındaki topraklarda yayımlanan ilk Arapça-Türkçe gazete 1828 yılında Mısır'da yayın hayatına başlayan Vakâyi-i Mısıriyye idi. İstanbul merkezli yayımlanmaya başlayan ilk Türkçe gazete ise 1831 tarihli Takvim-i Vakâyi oldu. Devletin resmî sözcüsü hüviyetinde olan gazete Arapça, Farsça, Rumca, Ermenice, Bulgarca ve Fransızca gibi dillerde de yayımlanıyordu. Takvim-i Vakâyi'nin ardından 1840 yılında Ceride-i Havadis ve 1860 yılında ise Tercüman-ı Ahvâl gazeteleri yayımlanmaya başladı². 1860 yılından sonra gazete ve dergilerin sayısında artış görüldü. Bu artış II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte oldukça yüksek seviyelere ulaştı. 1908'in ortalarından Mondros Mütarekesi'ne kadar süren yaklaşık on yıllık

¹ İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 2, İletişim Yayınları. İstanbul 1985, s. 465-472.

² Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İletişim Yayınları. İstanbul 1985, s. 69-76.

bir zaman diliminde bini aşkın süreli yayın faaliyet gösterdi³. Bu artışa karşın Türk/Müslüman toplumu arasında okuma-yazma bilenlerin sayısının az olmasından dolayı, gazetelerin kitleleşmesi sağlanamadı.

Arap harflerinin öğrenilmesindeki zorluk, Türk/Müslüman toplumunda okuryazarlık oranının düşük olmasının nedenlerinden biri olarak görüldü; modernleşme çabalarıyla paralel bir şekilde Tanzimat döneminden itibaren harflerin durumu tartışıldı. 19. yüzyılın önemli devlet adamlarından Ahmed Cevdet Paşa, *Kavaid-i Osmaniye* adlı eserinde Türkçede olup da Arap harfleriyle gösterilemeyen sesler için bir çözüm bulunması gerektiğini ifade etti. Başkanlığını yaptığı Encümen-i Danişte bu hususta kimi kararlar alınmasını sağladı⁴. 19. yüzyılın ikinci yarısında Maarif Nazırlığı da dâhil olmak üzere birçok önemli görevde bulunan Münif Paşa, 1868 tarihli bir konferansında Latin harflerinin kolaylıkla okunup yazılmasındaki faydaları açıkladı. Mevcut harflerin munfasıl -yani ayrı ayrı- yazılmasını tercih ettiğini belirtti⁵. Bu dönemde genellikle Arap harflerine karşı sert bir muhalefet yapılamadı. Örneğin dönemin aydınlarından Namık Kemal, Arap alfabesinin Türk diline yeterince uygun olmadığını kabul etmekle birlikte “*Arap harflerinin kaldırılması[nın] Müslümanlığın kaldırılması*” ile eşdeğer olduğunu ileri sürdü⁶. Bu dönemin bir başka önemli ismi Ali Suavi, harflerin ıslah edilmesini savundu⁷. Dönemin aydınları bu şekilde görüş belirtirken, II. Abdülhamid ise Latin harflerinin alınmasıyla halkın daha kolay bir şekilde okuma-yazma öğrenebileceğini düşünüyordu⁸. Bununla beraber Sultan düşüncesini fiiliyata geçirecek bir adım atmadı.

II. Meşrutiyet döneminde harflerin durumuyla ilgili çeşitli gelişmeler yaşandı. 1909 yılında Maarif Nezareti bünyesinde İmla Komisyonu oluşturuldu. 1911 yılında ise Rezaizade Mahmut Ekrem Bey öncülüğünde İslâh-ı Hurûf Cemiyeti kuruldu⁹. Bu yıllarda Latin harflerinin alınmasını açıkça savunan aydınlar da oldu. Gazeteci-yazar ve fikir adamı Celal Nuri

³ Bülent Varlık, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt :1, İletişim Yayınları. İstanbul 1985, s. 116.

⁴ Hüseyin Yorulmaz, (yay.haz.), *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Alfabe Tartışmaları*, Kitabevi. İstanbul 1995, s. 10.

⁵ M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, AKDITYK Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara 2009, s. 17-18.

⁶ Enver Ziya Karal, “Tanzimat’tan Sonra Türk Dil Sorunu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 2, İletişim Yayınları. İstanbul 1985, s. 319.

⁷ Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 21.

⁸ Karal, *a.g.m.*, s. 319.

⁹ Mustafa Albayrak, “Yeni Türk Harfleri’nin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mektepleri’nin Açılması (1862-1928)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:4, 1989, s. 475.

Bey, 1912 yılında yayımladığı bir kitabında, Arap harflerinin Arap ve İbrani dilleri için uygun olduğunu belirtti. Arap harflerinin yerine evrensel bir niteliğe sahip olan Latin harflerinin alınmasını önerdi¹⁰. Dönemin önemli simalarından Hüseyin Cahit, Kılıçzade Hakkı ve Abdullah Cevdet beyler de Latin harflerinin eğitimin yaygınlaştırılmasına katkı sağlayacağını savunuyorlardı¹¹.

II. Meşrutiyet döneminde alfabe meselesi hakkında adım atılarak Enver Paşa'nın öncülüğünde bir ıslahat girişimi gerçekleştirildi. Harbiye Nezareti yazışmalarında harflerin ayrı ayrı yazılmasına ve sessiz harflerin arasında sesli harflerin kullanılmasına başlandı. "Enver Paşa yazısı", "Ordu elifbası" gibi isimlerle anılan bu uygulamadan, savaş esnasında işleri yavaşlattığı için vazgeçildi¹².

Mustafa Kemal Paşa, 1918 yılında Ruşen Eşref Bey'le bir konuşmasında Enver Paşa'nın girişimini, iyi niyetli olmasına karşın yanlış zamanda uygulamaya konulduğunu ve arkasında durulmadığını ifade ederek eleştirdi¹³. Erzurum Kongresi'nin toplandığı günlerde Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Müfit Bey'in aktardığına göre Harf İnkılabının gerekliliğinden de bahsetti¹⁴.

Alfabe meselesi Millî Mücadele'nin kazanılmasının hemen ardından yeniden gündeme getirildi. 12 Eylül 1922'de Hüseyin Cahit Bey'in niçin Latin harflerine geçilmediğine ilişkin sorusuna, Gazi Mustafa Kemal Paşa "zamanı daha gelmemiştir" yanıtını verdi. 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde de harflerin durumundan söz edildi. Burada Latin harflerine geçişle ilgili bir önerge verildi; fakat bu önerge genel toplantıda okunmayarak reddedildi. Kongreye başkanlık yapan Kazım Karabekir Paşa birkaç gün sonra verdiği bir demeçte, Latin harflerine geçildiği takdirde Avrupalıların İslam dünyasına karşı, Türklerin Hıristiyan olduğu propagandasını yapmaya başlayacaklarını ileri sürdü¹⁵.

Cumhuriyet'in ilanının ardından, 1924 yılında Mecliste Maarif Vekâleti bütçesi görüşülürken alfabe meselesinin de üzerinde duruldu. Saraçoğlu Şükrü Bey, eğitim için büyük fedakârlıklar yapılmasına karşın halkın okuma-yazma

¹⁰ Bilal Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1992, s. 48-49.

¹¹ Yasemin Doğaner, "Elifba'dan Alfabe: Yeni Türk Harfleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, 2005, s. 29.

¹² Şimşir, *a.g.e.*, s. 53-54.

¹³ Ruşen Eşref Üneydin, *Atatürk Tarih ve Dil Kurumları: Hatıralar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1954, s. 28-29.

¹⁴ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt:1, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1997, s. 131.

¹⁵ Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 42-44.

bilmemesinin, Arap harflerinin Türkçeye uygun olmamasından kaynaklandığını belirtti¹⁶. 1927 yılında açılan Halk Dershanelerinin durumu Saraçoğlu Şükrü Bey'in dediklerini destekler nitelikteydi. 1927-1928 öğretim yılında faaliyete geçen 3.304 halk dersliğinde toplam 64.302 vatandaş eğitim gördü. Bu netice, Arap alfabesiyle yapılan halk eğitiminden istenilenin alınmadığını gösteriyordu¹⁷.

Yeni Türk Alfabesinin Kabulü

1920'li yılların ikinci yarısından itibaren Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa kimi yazışmalarında Latin harflerini tercih etmeye başladı. Örneğin 1926 yılında İran Şahı Rıza Pehlevi'ye çektiği tebrik telgrafında Latin harflerini kullandı¹⁸. Başvekil İsmet Paşa ise Harf İnkılabı hususunda ihtiyatlı bir tavra sahipti. "Enver Paşa yazısı"nın uygulama safhasına yakından tanıklık eden ve işleyişin zorluğunu gören İsmet Paşa'nın, değişime karşı olmamasına rağmen, bazı hususlarda çekinceleri vardı. Devlet muamelesinin bozulacağından ve kültür hayatının olumsuz etkileneceğinden endişe duyuyordu¹⁹.

1926 yılında Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Latin harflerinin doğrudan doğruya devletin siyasi meselesi olduğunu belirtti²⁰. Aynı yıl posta pullarına Latin harfleriyle "Türk Postaları" yazılarak resmî bir adım atılmış oldu. 1927 yılında ise bir denizaltının isimlendirilmesinde Latin harfleriyle "Birindji- İn-Uni"(Birinci İnönü) ibâresi kullanıldı²¹. 1927 yılının Ağustos ayında TBMM Başkan Yardımcısı Hasan Bey, Latin alfabesinin alınmasının uygun olacağını açıkladı. Adliye Vekili Mahmut Esat Bey de Ocak 1928'de yaptığı bir konuşmada Latin alfabesinin alınmasını istediğini belirtti²². İsmet Paşa'nın endişeleri de zamanla azaldı ve inkılabın tatbikine bir engel kalmadı.

20 Mayıs 1928 tarihinde, Harf İnkılabının öncülü olarak nitelendirilebilecek

¹⁶ Cemal Avcı, "Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri", *Mediterranean Journal of Humanities*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2013, s. 46.

¹⁷ Gönül Türkan Demir-Emine Altunay Şam, "Millet Mekteplerinin Fikri Temelini Oluşturan Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi Üzerine Bir İnceleme", *ASOS Journal*, Sayı: 49, 2017, s. 339.

¹⁸ Telgraf "İRAN SCHAHI AALA HAZRETT RIZA KHAN PEHLEVI HAZRETLINEH" başlığını taşıyor ve "GHAZI MOUSTAFA KEMAL" imzasıyla bitiyordu. Bkz. Şimşir, *a.g.e.*, s. 36.

¹⁹ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi. Ankara 2018, s. 483-485.

²⁰ Sadık Sarısaman, "Taşrada Harf İnkılabının Uygulanışı (Afyonkarahisar Örneği)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 3, 2006, s. 100.

²¹ İbrahim Bozkurt-Birgül Bozkurt, "Yeni Alfabenin Kabulü Sonrası Mersin'de Açılan Millet Mektepleri ve Çalışmaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 18, 2009, s. 121.

²² Avcı, *a.g.m.*, s. 48-49.

bir değişiklikle, uluslararası rakamlar kabul edildi²³. Hemen ardından alfabe değişimini sağlamak amacıyla bir Dil Encümeni kuruldu. Gazi Mustafa Kemal Paşa, çalışmalar esnasında encümen üyelerinden Falih Rıfki Bey'e yeni alfabenin uygulamaya konulması hakkındaki düşüncelerini sordu²⁴:

“— Bir on beş yıllık uzun, bir de beş yıllık kısa mühletli iki teklif var, dedim. Teklif sahiplerine göre ilk devirleri iki yazı bir arada öğretilecektir... Gazeteler yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş yeni yazılı kısmı artıracaklardır. Daireler ve yüksek mektepler için de tedricî bazı usuller düşünülmüştür.

Yüzüme baktı:

— Bu ya üç ayda olur, ya hiç olmaz, dedi.

Hayli radikal bir inkılapçı iken ben bile yüzüne bakakalmıştım:

—Çocuğum, dedi, gazetelerde yarım sütun eski yazı kaldığı zaman dahi herkes bu eski yazılı parçayı okuyacaktır. Arada bir harp, bir iç buhran, bir terslik oldu mu, bizim yazı da Enver'in yazısına döner. Hemen terk olunuverir.”

Encümen çalışmalar sonucu, Gazi Mustafa Kemal Paşa ile de istişareler ederek, Türkçeye uygun sesleri karşılayacak Latin harflerini belirledi. Başvekil İsmet Paşa, encümen toplantılarına katıldı ve tespit edilen harflere “Türk Alfabeti” adını verdi²⁵.

Dil Encümeninin bir “Elifba Raporu” yayımlanmasının ardından Gazi Mustafa Kemal Paşa, Harf İnkılabının ilk açıklamasını 9 Ağustos 1928'de Sarayburnu'nda yaptı²⁶:“Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır. Yeni Türk harfleri çabuk öğrenilmelidir, her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bir milletin, sosyal bir toplumun yüzde onu, yirmisi okuma-yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse bu ayıptır, bundan insan olanların utanması gerekir. (...) En nihayet bir yıl, iki yıl içinde bütün Türk toplumu yeni harfleri öğrenecektir. Milletimiz yazısı ile kafası ile bütün medeniyet âleminin yanında olduğunu gösterecektir.”

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bu açıklamasının ardından hazırlıklar hızlandırıldı ve nihayet 1 Kasım 1928 tarihinde “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun” Mecliste kabul edildi. 3 Kasım'da Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren on bir maddelik bu kanun gereğince; tüm kamu

²³ Resmî Gazete, 28.05.1928.

²⁴ Falih Rıfki Atay, Çankaya, Bateş A.Ş. İstanbul 1980, s. 440.

²⁵ Şimşir, a.g.e., s. 92.

²⁶ Necdet Sakaoğlu, Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul 2003, s. 189.

kurum ve kuruluşlarında en geç 1 Ocak 1929'a kadar yeni harflere geçiş yapılacaktır. Fakat bazı evrakların Latin harflerine uyarlanabilmesi için 1 Haziran 1929'a kadar bir mühlet tanınıyordu. Gazete, dergi, ilan, levha ve tabela basım ve yazımının 1 Aralık 1928'den; kitap basımının ise 1 Ocak 1929'dan itibaren yeni harflerle yapılması mecburiydi²⁷. Harf İnkılabı için Maarif Vekili Mustafa Necati Bey büyük çaba sarf etti. Öğretmen okullarının son sınıf öğrencilerine teker teker mektup yazarak kadın-erkek, çiftçi-tüccar, köylü-şehirli, zengin-fakir ayırmadan herkese okuma-yazma öğretilmesini istedi²⁸.

Millet Mekteplerinin Teşkilâtlanması

Harf İnkılabının gerçekleştirilmesi ardından yeni harfleri halk kitlelerine öğretmek amacıyla Millet Mekteplerinin açılmasına karar verildi. Bir talimatname yayımlanarak çalışmaların buna istinaden yapılması istendi. Gazi Mustafa Kemal Paşa, Millet Mekteplerinin “Başöğretmeni” oldu. 24.11.1928 tarihli talimatnameye göre; Millet Mektepleri “A” ve “B” dershanelerinden oluşmaktaydı. A Dershaneleri, ne Arap ne de Latin harfleriyle okuma-yazma bilen vatandaşlar için dört aylık; B Dershaneleri ise Arap harflerini bilen fakat Latin harflerini bilmeyen vatandaşlar için iki aylık bir süre zarfında öğretim yapacaktı²⁹.

Millet Mektepleri Talimatnamesi ikinci eğitim-öğretim dönemi başlamadan önce güncellendi³⁰. İkinci talimatnamede B Dershanelerinin işlevinde değişiklik yapıldı. Buna göre; A Dershaneleri okuma-yazmayı Arap alfabesiyle bilenlerin ve hiç bilmeyenlerin eğitimini üstlenirken; B Dershanelerinde ise A Dershanelerini bitirmiş ve okuma-yazmayı öğrenmiş olanlara kıraat ve tahrir, hesap bilgisi, yurt bilgisi ve sağlık bilgisi derslerinin verilmesi kararlaştırıldı. Her iki dershanede de dört aylık bir süre zarfında eğitim-öğretim yapılacaktır. Şehir, kasaba ve okulu bulunan köylerde açılan dershaneler *sabit*, okulsuz köylere bir devre için öğretmen gönderme suretiyle açılan dershaneler ise *seyyar* olarak adlandırıldı. Bunların yanı sıra Halk Okuma Odaları ve Köy Yatı Dershaneleri de Millet Mektepleri teşkilâtına

²⁷ *Resmî Gazete*, 03.11.1928.

²⁸ Hidayet Karakuş, “Millet Mektepleri”, *Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi Sempozyum Bildirileri*, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları. İzmir 2009, s. 154.

²⁹ *Resmî Gazete*, 24.11.1928.

³⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, Fon Kodu: 30.18.12, Yer Numarası: 5.48.16. (Bu dipnottan itibaren “Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi” kısaltılarak “BCA” şeklinde kullanılacaktır. Eğik çizginin (/); sol tarafı fon kodunu, sağ tarafı ise yer numarasını ifade edecektir).

dahildi³¹. 16-45 yaşları arasındaki bütün vatandaşlar derslere katılacaktı; dersler kadın-erkek ayrı düzenlenebildiği gibi karma sınıflarda da verilebilecekti³². Ayrıca daimî olarak en az yirmi memur, işçi ve reңper çalıştıran şirket, fabrika ve çiftlik sahipleri istihdam ettikleri kişilere okuma-yazma öğretilmesinden sorumluydu. Bu hususta sarf edilecek gider ilgili şirket ya da kişi tarafından karşılanacaktı. Hapishane müdürleri altı aydan fazla mahkûmiyeti olanlara; devlet müesseseleri, şehremanetleri ve belediyeler, inhisar idareleri, bankalar, liman ve demiryolu idareleri daimî kadrolarındaki hizmetlilere ve hamallara okuma-yazma öğretilmesiyle mükellefti³³.

Cumhuriyet Halk Fırkası kâtib-i umumîsi, Millet Mektepleri teşkilâtının yöneticileri arasında yer alıyordu³⁴. Bu bağı istinaden Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtib-i Umumîliği, halkın Millet Mekteplerine ilgi göstermesi için il ve ilçe teşkilâtlarının büyük çaba sarf etmesini istedi³⁵. Teşkilâtlara Millet Mektepleri talimatnameleri gönderildi³⁶.

Edirne'de Millet Mektepleri Açılmadan Önce Yapılan Çalışmalar

1927 genel nüfus sayımına göre Edirne'de 150.840 kişi yaşamaktaydı. Nüfusun yalnızca %32'lik bir kısmı şehirde oturmaktaydı. Vilayet genelinde 14.529 kişi okuryazardı bu da Edirne nüfusunun %9,63'üne tekabül etmekteydi³⁷. Türkiye'ye gelen göçmenlerin büyük bir kısmı da okuma-yazma bilmiyordu³⁸. Bu doğrultuda Edirne'de okuryazar olmayan kişi sayısının istatistiklerde gösterilenden daha fazla olduğu söylenebilir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sarayburnu'ndaki konuşmasından sonra diğer bütün iller gibi Edirne'nin de en önemli meşgalesi yeni harfler oldu. Yerel basın yeni harfler konusuna büyük önem verdi. İstanbul ve Ankara başta olmak üzere birçok ilde Cumhuriyet Halk Fırkası ve Türk Ocaklarının kurslar açtığı belirtilerek, Edirne'de de kursların açılması talep edildi³⁹. Kısa bir süre sonra yeni harfleri öğretmek üzere Edirne'de kurslar açılmasına karar verildi. Kursların Cumhuriyet Halk Fırkasının çeşitli merkezlerinde ve

³¹ *Millet Mektepleri Talimatnamesi*, T.C. Maarif Vekâleti, Ankara 1929, s. 4-5, 11.

³² *Millet Mektepleri Talimatnamesi*, s. 6, 13-14.

³³ *Millet Mektepleri Talimatnamesi*, s. 19-21.

³⁴ *Millet Mektepleri Talimatnamesi*, s. 6.

³⁵ *BCA*, 490.1/1.2.13.

³⁶ *BCA*, 490.1/1.3.12.

³⁷ *İstatistik Yıllığı 1929*, Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Cilt: 2, Cumhuriyet Matbaası, Ankara 1929, s. 22-23; 28/Teşrinievvel/1927 *Umumi Nüfus Tahriri Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle: Türkiye Nüfusu*, Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928, s. 15.

³⁸ Nasrullah Uzman, *Türkiye'nin Mülteci ve Muhacir Politikaları*, AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. Ankara 2018, s. 381.

³⁹ *Edirne Milli Gazete*, 20.08.1928.

Türk Ocağında faaliyete geçmesi planlandı. Muallim Mektebinde açılacak olan kursta ise şehirdeki öğretmenlerle bir kısım köy öğretmenlerine yeni harfler öğretilenekti. Bu kursta yeni harflerle okuyazar olan öğretmenler kazalara gönderilerek, o muhitteki öğretmenlere okuma-yazma öğreteceklerdi⁴⁰. Bunların yanı sıra maarif müdürlüğü yeni harfleri ve imla kurallarını öğretmek için ikisi erkeklere, ikisi ise kadınlara yönelik dört dersane açılacağını belirterek, derslere katılmak isteyenlerin okullara müracaat etmesi gerektiğini ilan etti⁴¹.

Yerel basın, henüz Ağustos ayı bitmeden, hemen hemen herkesin boş zamanlarını yeni alfabeyi okumakla geçirdiğini ve birçok kişinin “*mükemmel denilecek derecede yeni harflerimizle okuyup-yazmayı*” öğrendiğini duyuruyordu⁴². Şehrin çeşitli yerlerinde açılan kurslara, vatandaşların büyük ilgi gösterdikleri belirtiliyordu⁴³. Kurslara olan talebin yoğunluğundan dolayı Eylül ayında sekiz dersane daha açıldı. Dershaneler hükümet dairesinde, belediyede, Karaağaç'ta, polis müdürlüğünde, posta ve telgrafhane idaresinde, adliye dairesinde ve tütün inhisar idarehanesinde faaliyete geçti⁴⁴. Alfabe seferberliği il merkeziyle sınırlı değildi. Havsa nahiyesinde, belediye reisi tarafından kurslar açıldı⁴⁵. Yine Havsa'da yeni harflerin imla kurallarını öğretmek için bir Halk Dershanesi de faaliyete geçti⁴⁶.

Şehirde çıkan gazetelerden *Edirne Postası*, 22 Ağustos 1928 tarihli sayısından itibaren logosunu hem Arap hem de Latin harfleriyle yazılmış şekilde kullanmaya ve bazı haberleri yeni harflerle neşretmeye başladı⁴⁷. Yazar ve dizgicilere idarehanesinde kurs açan gazete, ayrıca yeni alfabeyi bastırıp dağıtacağını duyurdu⁴⁸. Şehirdeki bir diğer gazete olan *Resmi Edirne*, 26 Ağustos 1928 tarihli nüshasında yeni harflerle ilgili bir haberin başlığını Latin harfleriyle yayımladı⁴⁹. *Edirne Milli Gazete* ise 3 Eylül 1928 tarihli sayısından itibaren logosunu hem eski hem de yeni harflerle yazılmış şekilde

⁴⁰ *Edirne Postası*, 22.08.1928.

⁴¹ *Edirne Postası*, 30.08.1928.

⁴² *Edirne Postası*, 30.08.1928.

⁴³ *Edirne Postası*, 05.09.1928.

⁴⁴ *Resmi Edirne*, 16.09.1928.

⁴⁵ *Edirne Milli Gazete*, 03.09.1928.

⁴⁶ *Edirne Milli Gazete*, 13.09.1928.

⁴⁷ *Edirne Postası*, 22.08.1928. Edirne gazeteleri, yeni harfleri kullanma hususunda Giresun (30 Ağustos) ve Afyonkarahisar (6 Ekim) gibi illerdeki gazetelerden daha önce harekete geçmişti. Bkz. Sarısamancıoğlu, a.g.m., s. 116.

⁴⁸ *Edirne Postası*, 22.08.1928; *Edirne Postası*, 27.08.1928.

⁴⁹ *Resmi Edirne*, 26.08.1928.

kullanmaya başladı⁵⁰. Gazeteler, Arap harflerinin Latin alfabesindeki karşılıklarını ve sesli harfleri örneklerle göstererek halka yeni alfabeyle tanıtılmaya çalışılıyordu⁵¹.

Resmî daireler yeni harfler hususunda hızlıca çalışmalara girişti. Ağustos ayının sonlarına doğru şehirde, memurlar için kurslar açıldı⁵². Tütün inhisarında çalışanlardan, polislere kadar tüm memurlar kurslara devam ediyordu. Ayrıca jandarma personeline de yeni harfler öğretilmeye çalışılmaktaydı⁵³. Eylül ayının başlarında Edirne Posta ve Telgraf başmüdürü, tüm memur ve posta dağıtıcılarına on gün içinde yeni harfleri öğrenmeleri gerektiğini tebliğ etti⁵⁴. Polis müdürlüğü, tabelasını Latin harflerine dönüştüren ilk resmî daire oldu⁵⁵. Yazışmalarını Latin harfleriyle yapmaya başlayan ilk resmî daire ise maarif emaneti idi⁵⁶.

Eylül ayının başlarından itibaren bazı mağazalar⁵⁷ yeni harflerle yazılan levhalarını kullanmaya başladı⁵⁸. Hem resmî dairelerin hem de mağaza ve ticarethanelerin levhalarını değiştirecek olması bu husustaki talebi artırdı. Darüleytam Çarşısı'ndaki bir imalathanenin yeni harflerin gramer usulüne uygun; her ebatta kristal, cam ve saç levhalar hazırladığı ve birçok sipariş aldığına dair haber ve reklamlar gazetelerde görülüyordu⁵⁹.

Eylül ayında, halkın yeni harflere ve açılan kurslara ilgisini ölçmek amacıyla, Edirne milletvekilleri şehre geldi. Polis müdürlüğündeki kursla, Edirne Postası gazetesi matbaasında incelemeler yapan milletvekilleri, ardından Edirne Valisi Emin Bey ile birlikte kaza ve nahiyeleri gezdi. Heyet Keşan, Uzunköprü ve Kavaklı'da incelemeler yaptı, özellikle Keşan'da yeni harflere gösterilen ilgi “şayan-ı hayret” bulundu⁶⁰: “Hiç okumak bilmeyen ihtiyarlar ve henüz yazmak kudretini iktisap eden çocuklar yanlışsız olarak uzun ibarelerle ifade-i meram etmişlerdir.”

⁵⁰ *Edirne Milli Gazete*, 03.09.1928.

⁵¹ *Edirne Postası*, 27.08.1928; *Edirne Milli Gazete*, 30.08.1928.

⁵² *Resmi Edirne*, 26.08.1928; *Edirne Postası*, 30.08.1928.

⁵³ *Edirne Milli Gazete*, 30.08.1928.

⁵⁴ *Edirne Milli Gazete*, 06.09.1928.

⁵⁵ *Edirne Postası*, 09.09.1928; *Edirne Milli Gazete*, 10.09.1928.

⁵⁶ *Edirne Postası*, 12.09.1928.

⁵⁷ Ratip Kazancıgil'in belirttiğine göre, Edirne Belediyesi kentte eski harflerle yazılan sokak tabelalarını 2 Mart 1933 tarihinde sildirmiştir. Bkz. Ratip Kazancıgil, *Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi (1300-1994)*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları. Edirne 1995, s. 146. Belediyenin, bu işlemi inkılaptan yaklaşık dört buçuk yıl sonra yapması dikkat çekicidir.

⁵⁸ *Edirne Postası*, 09.09.1928.

⁵⁹ *Edirne Milli Gazete*, 13.09.1928; *Edirne Postası*, 30.09.1928.

⁶⁰ *Edirne Postası*, 16.09.1928; *Edirne Postası*, 19.09.1928; *Edirne Milli Gazete*, 27.09.1928.

Harf İnkılabının Edirne'deki Yansımaları ve Millet Mektepleri

“*Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun*” gereğince gazetelerin 1 Aralık 1928'den itibaren yeni harflerle basılması mecburiydi. Edirne'deki gazeteler de bu mecburiyete uydu ve yeni harflerle neşredilmeye başlandı. Resmi Edirne gazetesinin, Edirne'nin düşman işgalinden kurtuluş tarihi olan, 25 Kasım'daki nüshasında birinci sayfanın büyük bir bölümü yeni harflerle neşredildi⁶¹. Gazete 2 Aralık'tan itibaren Latin harfleriyle çıkmaya başladı⁶². 20 Aralık'ta Edirne Milli Gazete, Latin harfleriyle yayımlandı. On beş gün boyunca bu dönüşüme hazırlık yaptığı için yayımlanamayan gazete, eksiklerinden dolayı okuyucularından özür diledi. Gazetenin yeni harflerle neşredilen birinci sayfasında Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bir fotoğrafı ve altında “*Harp ve siyaset sahasında olduğu gibi, ilim âleminde de en yüksek kemâlini esirgemeyen: Ulu Gazimiz*” cümlesi de yer aldı⁶³.

Aralık ayı içerisinde hız kazanmaya başlayan hazırlıklar, Millet Mektepleri Talimatnamesi'nin gelmesiyle birlikte daha organize bir şekle büründü. Vali başkanlığında maarif müdürü, idare-i hususiye müdürü, defterdar ve vilayet encümen üyesinden oluşan bir komisyon toplandı. Toplantının gündem maddeleri Millet Mektepleri bütçesinin oluşturulması ve mekteplere katılması zorunlu olanların tespit edilmesi için polis müdürü, jandarma kumandanı ve kaza-nahiye müdürlerine haber verilmesi gibi konulardı. Komisyonun yaptığı toplantılar sonucunda şehirde, erkekler için ve karma nitelikte yirmi altı tane dersane, kadınlar için ise altı tane dersane açılması kararlaştırıldı. Bütçe için şehirde idare-i hususiyenin katkıları ve halkın bağışlarıyla, kırsalda ise köylülerin yardımıyla kaynak sağlanması planlandı. Vali, esnaf ve tüccarlardan 3.000 liralık bağış sözü aldı⁶⁴.

Yapılan hazırlıkların ardından Millet Mektepleri 1 Ocak 1929'da faaliyete geçti. Daha önce açılmış olan Halk Dersaneleri de Millet Mekteplerine dönüştürüldü. Mekteplerin açılış törenleri şehrin önde gelen kamu görevlilerinin katılımıyla gerçekleştirildi. Vali bir konuşmayla Türk Ocağındaki dershaneyi hizmete açarken; ona maarif müdürü, meteoroloji müdürü ve Türk Ocağı reisi eşlik etti. Fevzipaşa Mektebinde müdde-i umumi, Cumhuriyet Mektebinde tahrirat müdürü, Karaağaç'ta belediye reisi, Yeni İmaret'te sıhhiye müdürü, Musevi Mektebinde defterdar ve merkez hapishanede borsa komiseri ile vilayet başkatibi dersanelerin açılışlarını

⁶¹ Resmi Edirne, 25.11.1928.

⁶² Resmi Edirne, 02.12.1928.

⁶³ Edirne Milli Gazete, 20.12.1928.

⁶⁴ Resmi Edirne, 16.12.1928; Edirne Milli Gazete, 24.12.1928.

yaptılar⁶⁵.

Henüz ilk hafta bitmeden, açılan dershanelerin yetersiz kaldığı görüldü. Maarif müdürünün başkanlığında, müfettişler ve öğretmenlerle yapılan bir toplantı sonucunda dershanelerin sayısının otuz yediden altmış yediye yükseltilmesi kararlaştırıldı⁶⁶.

Millet Mekteplerinin bir aylık çalışması neticesinde il merkezinde yapılan sınavlarda 500 kişi başarılı oldu. Sınavlarda başarılı olanlara kısa zamanda diplomalarının verileceği duyuruldu. Maarif emini kursların kazalarda da muntazam bir şekilde devam ettiğini vurgulayarak Uzunköprü’de yedi dershanenin daha faaliyete geçtiğini belirtti⁶⁷. Mart ayında yapılan sınavlarda da birçok kişi başarılı oldu⁶⁸.

Tablo I

Edirne’de Millet Mekteplerinin 1929 Dönemi İstatistikleri⁶⁹

	Açılan Dershane Sayısı						Başarılı Olan Kişi Sayısı					
	A Dershanesi			B Dershanesi			A Dershanesi			B Dershanesi		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Şehir	35	28	63	29	24	53	113	51	164	528	9	537
Köy	141	14	155	2	1	3	8724	294	9018	257 ⁷⁰	44	301
Toplam	176	42	218	31	25	56	8837	345	9182	785	53	838

Erkek: E, Kadın: K, Toplam: T

Edirne’ye Millet Mekteplerinin ilk eğitim-öğretim döneminde tahsis edilen bütçe 1.800 liraydı. Bu tutarın 1.500 lirası maaş ve ücretlere giderken, 300 lirası da diğer masraflar için sarf edildi. Edirne’ye ayrılan meblağ, ülke genelinde Millet Mekteplerine harcanan toplam bütçenin yaklaşık %0,20’sine

⁶⁵ *Edirne Milli Gazete*, 03.01.1929; *Resmi Edirne*, 05.01.1929.

⁶⁶ *Resmi Edirne*, 05.01.1929; *Edirne Milli Gazete*, 07.01.1929.

⁶⁷ *Edirne Milli Gazete*, 01.02.1929.

⁶⁸ *Edirne Postası*, 08.03.1929.

⁶⁹ *Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Hüsnütabiat Matbaası. İstanbul 1935, s. 28-29.

⁷⁰ Resmî istatistiklerin bu bölümünde, kurslara kayıt olan öğrenci sayısından daha fazla başarılı olan öğrenci sayısı görülmektedir. Bu durum ya kursların haricinde okuma-yazma öğrenenlerinin istatistiklere eklenmesinden ya da sehven yapılan bir hatadan kaynaklanmış olabilir.

tekabül etmekteydi⁷¹.

Millet Mekteplerinin yeni eğitim-öğretim dönemi başlamadan önce Edirne valisi gazetelere demeç vererek; halkı kurslara davet etti⁷². İkinci eğitim-öğretim dönemi için şehirde ilk aşamada kırk iki tane A Dershanesi açılması planlandı. Bu kursu başarıyla bitirenler için Türk Ocağı binasında B Dershanesi açılması düşünüldü⁷³. Yapılan hazırlıkların ardından Millet Mektepleri 1 Kasım 1929'da tekrar faaliyete geçti⁷⁴. Kasım ayında kurslara devam eden öğrenci sayısı 1.685'i kadın, 4.180'i erkek olmak üzere 5.865'ti. Kurslara gösterilen ilgiden dolayı bu sayının günden güne arttığı belirtiliyordu⁷⁵.

Tablo II

Edirne'de Millet Mekteplerinin 1929-1930 Dönemi İstatistikleri⁷⁶

	Açılan Dershane Sayısı						Başarılı Olan Kişi Sayısı					
	A Dershanesi			B Dershanesi			A Dershanesi			B Dershanesi		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Şehir	25	17	42	-	-	-	521	377	898	-	-	-
Köy	96	3	99	-	-	-	1526	399	1925	-	-	-
Toplam	121	20	141	-	-	-	2047	776	2823	-	-	-

Erkek: E, Kadın: K, Toplam: T

1929-1930 eğitim-öğretim döneminde, ülke genelinde olduğu gibi, Edirne'de de öğrenci sayısı bakımından ilk döneme nazaran bir azalış oldu. Vilayet genelinde, resmî istatistiklere göre, bu dönemden itibaren B Dershaneleri faaliyet göstermedi. Bahsedildiği gibi, Millet Mekteplerinin ikinci eğitim-öğretim dönemi başlamadan önce talimatnamesi güncellenmiş ve B Dershanelerinin işlevi dönüştürülmüştü. Kültürel seviyeyi yükseltmeye

⁷¹ *Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*, s. 74-80.

⁷² *Resmi Edirne*, 27.10.1929; *Resmi Edirne*, 30.10.1929.

⁷³ *Edirne Postası*, 29.10.1929.

⁷⁴ *Resmi Edirne*, 03.11.1929.

⁷⁵ *Edirne Postası*, 01.12.1929.

⁷⁶ *Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*, s. 28-29.

yönelik bu programın Edirne’de hiç faaliyete geçmemesi dikkat çekicidir⁷⁷.

1929-1930 eğitim-öğretim döneminde Edirne’ye Millet Mektepleri için 10.000 liralık bir bütçe tahsis edildi. Bu rakam, bir önceki döneme kıyasla beş kattan fazla bir artış anlamına gelmektedir. 10.000 liralık bu meblağın 7.500 lirası öğretmen ücretlerine, 2.500 lirası da diğer masraflara sarf edildi. 1929-1930 eğitim-öğretim döneminde Türkiye genelinde Millet Mektepleri için ayrılan tahsisatta %14’ü aşan bir düşüş varken; Edirne’de ise artış görülüyordu. Edirne için harcanan meblağ, ülke genelinde Millet Mektepleri için harcanan toplam bütçenin yaklaşık %1,3’üne yükseldi⁷⁸. Merkezî tahsisattaki bu artış, ilk dönem toplanan bağışların bu yıl toplanamamasından kaynaklanmış olabilir.

Millet Mektepleri 1 Kasım 1930’da tekrar faaliyete geçti. Üçüncü eğitim-öğretim döneminden itibaren basında Millet Mekteplerine yönelik ilgi azaldı ve gazetelerde bu konuya yer verilmemeye başlandı.

Tablo III

Edirne’de Millet Mekteplerinin 1930-1931 Dönemi İstatistikleri⁷⁹

	Açılan Dershane Sayısı						Başarılı Olan Kişi Sayısı					
	A Dershanesi			B Dershanesi			A Dershanesi			B Dershanesi		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Şehir	22	19	41	-	-	-	354	287	641	-	-	-
Köy	96	3	99	-	-	-	1040	440	1480	-	-	-
Toplam	118	22	140	-	-	-	1394	727	2121	-	-	-

Erkek: E, Kadın: K, Toplam: T

1930-1931 eğitim-öğretim döneminde Edirne’ye Millet Mektepleri için 5.500 liralık bir bütçe ayrıldı. Bu bütçenin 3.600 lirası öğretmen ücretleri için harcanırken, 1.900 lirası da diğer masraflara sarf edildi. Edirne’deki meblağ, ülke genelinde Millet Mektepleri için harcanan toplam bütçenin yaklaşık

⁷⁷ Millet Mektepleri istatistiklerinde, 1934-1935 eğitim-öğretim döneminde B Dershanesi açılmamasına karşın, B Dershanesi öğrencisi bulunduğu görülmektedir. Bkz. *Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*, s. 28-29.

⁷⁸ *Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*, s. 74-80.

⁷⁹ *Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*, s. 28-29.

%1'ini oluşturuyordu⁸⁰.

Tablo IV

Edirne'de Millet Mekteplerinin 1931-1932 Dönemi İstatistikleri⁸¹

	Açılan Dershane Sayısı						Başarılı Olan Kişi Sayısı					
	A Dershanesi			B Dershanesi			A Dershanesi			B Dershanesi		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Şehir	11	6	17	-	-	-	90	18	108	-	-	-
Köy	56	-	56	-	-	-	572	287	859	-	-	-
Toplam	67	6	73	-	-	-	662	305	967	-	-	-

Erkek: E, Kadın: K, Toplam: T

Millet Mekteplerinin dördüncü eğitim-öğretim döneminde öğrenci sayısındaki azalma sürdü. Bu dönem dikkat çekici olan nokta, köylerde sadece erkekler için dershanelerin açılmış olmasıdır. Dolayısıyla köylerdeki derslere kadınlar da erkeklerle birlikte devam etmiştir. Resmî istatistiklerde hiç açılmadığı gösterilse de Edirne'de karma kursun kesin olarak gerçekleştirildiği tek dönem, 1931-1932 eğitim-öğretim dönemidir.

Edirne'ye Millet Mektepleri için ayrılan bütçe bu yıldan itibaren istatistiklerde yer almamaktadır. Bu durum ya tahsisat ayrılmamasından ya da veri bulunmamasından kaynaklanmış olabilir.

Edirne'de 1932-1933 ve 1933-1934 eğitim-öğretim dönemlerinde, resmî istatistiklere göre, Millet Mektepleri faaliyette göstermedi. Bu zaman diliminde Millet Mekteplerinin görevini 27 Mayıs 1932 tarihinde açılan Edirne Halkevinin üstlendiği söylenebilir. Halkevinin Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi, biri hiç okuma-yazma bilmeyenlere, diğeri biraz bilip geliştirmeye çalışanlara yönelik iki kurs açtı. Köycüler Şubesi ise köylerde okuma-yazma öğretme çalışmaları yaptı⁸².

Edirne Halkevinin yayın organı olan *6 Ok* dergisi köylülere dünyadan geri kalmamak için okuma çağrısında bulunuyor, edindikleri bilgileri çevrelerine aktarmalarını tavsiye ediyordu. İstiklâl Harbi'nin birlik olarak kazanıldığı

⁸⁰ *Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*, s. 74-80.

⁸¹ *Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*, s. 28-29.

⁸² *Edirne Halkevi Broşürü: Türkiye Cumhuriyeti'nin Onuncu Yıl Dönümü Münasebetiyle*, 1933.

gibi, bilgilenme yolunda da aynı şekilde zafere ulaşılabilirdi⁸³.

Özellikle köylerde, gerek okul çağındaki çocukların gerekse Millet Mektebi başta olmak üzere yaygın eğitim vasıtasıyla okuryazar olan kitlenin pratik yapamamaktan dolayı okuma-yazmayı unutması karşılaşılan sorunların başında geliyordu. 6 Ok dergisinin “R.” rumuzlu yazarı bu sorunun önüne geçebilmek için köylüye hitap eden gazeteler çıkarılmasını öneriyordu. Bu gazeteler bol resimli, kısa yazılı olmalıydı. Ayrıca köylere kahramanlık hikayelerini konu alan kısa, resimli romanlar gönderilmeliydi⁸⁴. 6 Ok dergisinin “Şahinoğlu” rumuzlu bir diğer yazarı ise bu hususta daha umutsuzdu. Harf İnkılabının ardından okuryazarlık oranı artmıştı; fakat okuma-yazma öğrenen köylüler yeni harflerle ancak imzalarını atabiliyorlardı. Dolayısıyla yollanan gazete, kitap ve dergileri okuyup idrak edebilmeleri, yani bilgilenmeleri güçtü. Yazar, köylüyü bilinçlendirmek için basılı materyaller yerine, radyo ve sinema gibi teknolojik imkânlardan faydalanılmasını öneriyordu⁸⁵. Dönemin ekonomik şartları ve nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde yaşamasından dolayı bu önerileri hayata geçirmek zordu.

Edirne’de Millet Mektepleri 1934-1935 eğitim-öğretim döneminde tekrar faaliyete geçti.

Tablo V

Edirne’de Millet Mektepleri 1934-1935 Dönemi İstatistikleri⁸⁶

	Açılan Dershane Sayısı						Başarılı Olan Kişi Sayısı					
	A Dershanesi			B Dershanesi			A Dershanesi			B Dershanesi		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Şehir	21	2	23	-	-	-	275	-	275	-	-	-
Köy	11	1	12	-	-	-	388	22	410	25	-	25
Toplam	32	3	35	-	-	-	663	22	685	25	-	25

Erkek: E, Kadın: K, Toplam: T

Millet Mekteplerinin öncülük etmesiyle başlayan okuma-yazma öğretme

⁸³ 6 Ok, 25.11.1933, s. 7.

⁸⁴ 6 Ok, 15.04.1934, s. 23-24.

⁸⁵ 6 Ok, 15.06.1934, s. 5-6.

⁸⁶ Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği, s. 28-29.

seferberliği sonucu 1935'te Edirne'de 7 yaş ve üzeri nüfusta okuryazarlık oranı %25,9'a yükseldi⁸⁷. Bu yıldan sonra Millet Mektepleri, Ulus Okulları adıyla işlevini devam ettirdi⁸⁸. Halkevleri de Millet Mekteplerinin çalışma sahasını daha genişleterek halkın kültürel seviyesinin yükseltilmesine katkıda bulundu⁸⁹. Ulus Okulları ve Halkevlerinin okuma-yazma öğretme misyonunu sürdürmesiyle devam eden çalışmalar sonucu vilayet genelinde 7 yaş ve üzeri nüfusta okuryazarlık oranı 1945 yılında %35,3'e; 1950 yılında ise %44,1'e ulaştı⁹⁰.

Sonuç

Arap alfabesinin Türk diline uymadığına ilişkin tartışmalar Osmanlı Devleti'nin modernleşme girişimlerini hızlandırdığı dönemden itibaren süregeldi. Okuma-yazma bilenlerin sayısının az olması harflerin öğrenilmesindeki zorluğa da bağlandı. II. Meşrutiyet döneminde harfleri ıslah etmek için adım atılmasına rağmen istenilen sonuca ulaşılamadı. Cumhuriyet, Osmanlı Devleti'nden büyük çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşayan, okuryazarlık oranı düşük bir nüfus yapısı miras aldı. Hem okuryazar kişi sayısının artırılması hem de modernleşme çabaları çerçevesinde Harf İnkılabı gerçekleştirildi. İnkılabı tatbik etmek amacıyla Millet Mektepleri teşkilâtlandırıldı. Yaygın eğitim vasıtasıyla birçok kişi okuryazar oldu.

Harf İnkılabı, tüm yurttaki olduğu gibi, Edirne'de de heyecanla karşılandı. Kamu kurum ve kuruluşları hızlıca yeni harflere uyum sağlama çalışmalarına başladı. Yerel gazeteler de bu hususta teşvik edici faaliyetlerde bulundu. Henüz yeni harflere ilişkin kanun kabul edilmeden, sayfalarında Latin harfleriyle yazılmış metinlere yer verdi, halkın motivasyonunu yükselten haberler yaptı. 1 Ocak 1929'da açılan Millet Mektepleriyle yeni harfleri halk kitlelerine öğretme işi organize bir hal aldı. Özellikle köylerdeki kurslara yoğun bir katılım oldu.

Millet Mekteplerinin maddî kaynakları ilk dönemlerin ardından azalmaya başladı. Bütçede yaşanan düşüşe paralel olarak daha az sayıda dersane faaliyete geçti. Bu düşüşte 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Osmanlı Devleti'nden kalan dış borç ödemelerinin başlamasının payı olduğu

⁸⁷ *İstatistik Yıllığı 1951*, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Cilt: 19, Ankara, s. 100.

⁸⁸ Mustafa Şahin, "Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 1992, s. 227.

⁸⁹ Fatih Özen, *Modern Türkiye'nin Yeni İnsan Arayışı: Halkevleri Örneği (1932-1938)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, s. 44-45.

⁹⁰ *İstatistik Yıllığı 1953*, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Cilt: 21, Ankara, s. 77.

söylenbilir. Ayrıca nüfusun büyük kısmının köylerde yaşamasının teşkilatlanma, ulaşım, eğitimde sürdürülebilirlik ve öğretmen tahsisi hususlarında sıkıntılar yarattığı ifade edilebilir. Millet Mekteplerinin Edirne’de faaliyet göstermediği 1932-1934 yılları arasında Halkevleri, Millet Mekteplerinin görevlerini üstlendi. Bu dönemde eğitim araçlarında değişiklikler önerildi. Özellikle köylülere yönelik olarak görsel ve işitsel öğelerin kullanılması gündeme geldi. Ancak gerek teknik altyapı yoksunluğu gerekse bu altyapıyı kurabilecek ekonomik şartların yetersizliği bu önerilerin yaygın bir biçimde uygulanmasına engel oldu.

1927 yılında eski harflerle toplam 14.529 okuryazara sahip olan Edirne’de, Millet Mekteplerinin faaliyet gösterdiği 1929-1932 ve 1934-1935 yıllarındaki çalışmalarıyla resmî rakamlara göre 16.615 kişi okuryazar oldu. Halkın okuryazarlık oranı katlanarak arttı. Bu sonuç genç Cumhuriyet’in başarısıydı.

Kaynakça

1- Arşiv Belgeleri ve Resmî Yayınlar

BCA, 30.18.12/5.48.16.

BCA, 490.1/1.2.13.

BCA, 490.1/1.3.12.

28/Teşrinievvel/1927 Umumi Nüfus Tahriri Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle: Türkiye Nüfusu, Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928.

İstatistik Yıllığı 1929, Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Cilt: 2, Cumhuriyet Matbaası, Ankara 1929.

İstatistik Yıllığı 1951, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Cilt: 19, Ankara.

İstatistik Yıllığı 1953, Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Cilt: 21, Ankara.

Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Hüsnütabiat Matbaası. İstanbul 1935.

Millet Mektepleri Talimatnamesi, T.C. Maarif Vekâleti, Ankara 1929.

Resmî Gazete

2- Kitaplar ve Makaleler

Albayrak, M., “Yeni Türk Harfleri’nin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı

Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mektepleri'nin Açılması (1862-1928)", Atatürk Yolu Dergisi, Cilt: 1, Sayı:4, 1989, s. 463-499.

Atay, F. R., Çankaya, Bateş A.Ş. İstanbul 1980.

Avcı, C., "Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri", Mediterranean Journal of Humanities, Cilt: 3, Sayı: 1, 2013, s. 43-60.

Bozkurt, İ.-Bozkurt, B., "Yeni Alfabenin Kabulü Sonrası Mersin'de Açılan Millet Mektepleri ve Çalışmaları", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 18, 2009, s. 117-135.

Demir, G. T.-Şam, E. A., "Millet Mekteplerinin Fikri Temelini Oluşturan Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi Üzerine Bir İnceleme", ASOS Journal, Sayı: 49, 2017, s. 337-350.

Doğaner, Y., "Elifba'dan Alfabeye: Yeni Türk Harfleri", Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, 2005, s. 27-44.

Edirne Halkevi Broşürü: Türkiye Cumhuriyeti'nin Onuncu Yıl Dönümü Münasebetiyle, 1933.

İnönü, İ., Hatıralar, Bilgi Yayınevi. Ankara 2018.

Kansu, M. M., Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Cilt:1, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1997.

Karakuş, H., "Millet Mektepleri", Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi Sempozyum Bildirileri, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları. İzmir 2009, s. 152-158.

Karal, E. Z., "Tanzimat'tan Sonra Türk Dil Sorunu", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 2, İletişim Yayınları. İstanbul 1985, s. 314-332.

Kazancıgil, R., Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi (1300-1994), Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları. Edirne 1995.

Koloğlu, O., "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 1, İletişim Yayınları. İstanbul 1985, s. 68-93.

Özen, F., Modern Türkiye'nin Yeni İnsan Arayışı: Halkevleri Örneği (1932-1938), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.

Sakaoğlu, N., Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul 2003.

Sarısaman, S., "Taşrada Harf İnkılabının Uygulanışı (Afyonkarahisar Örneği)", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 3, 2006, s. 93-136.

Şahin, M., "Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri", Çağdaş

Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 1992, s. 213-234.

Şimşir, B., Türk Yazı Devrimi, AKDİTYK Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1992.

Tekeli, İ., “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 2, İletişim Yayınları. İstanbul 1985, s. 456-475.

Uzman, N., Türkiye’nin Mülteci ve Muhacir Politikaları, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. Ankara 2018.

Ülkütaşır, M. Ş., Atatürk ve Harf Devrimi, AKDİTYK Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara 2009.

Ünaydın, R. E., Atatürk Tarih ve Dil Kurumları: Hatıralar, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1954.

Varlık, B., “Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt :1, İletişim Yayınları. İstanbul 1985, s. 112-125.

Yorulmaz, H. (yay.haz.), Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Alfabe Tartışmaları, Kitabevi. İstanbul 1995.

3- Süreli Yayınlar⁹¹

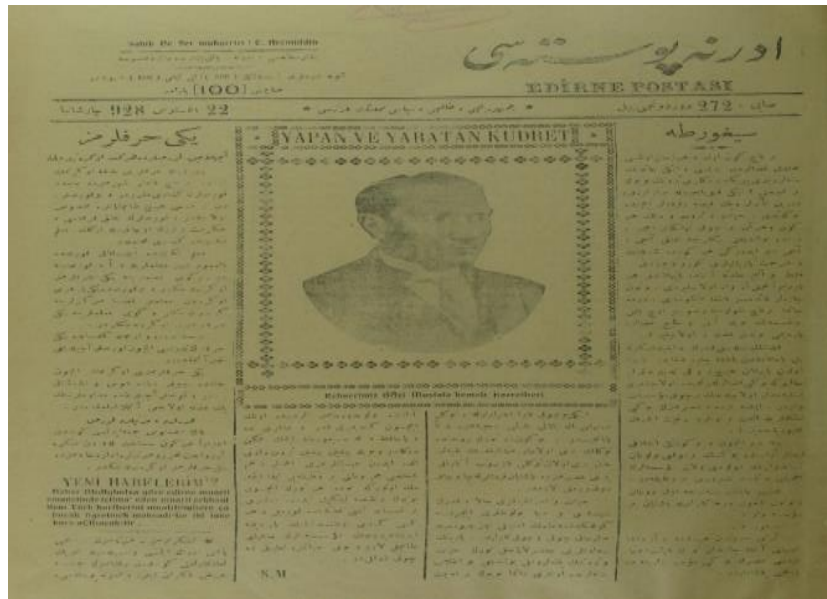
6 Ok

Edirne Milli Gazete

Edirne Postası

Resmi Edirne

Ek

Edirne Postası Gazetesinin 22 Ağustos 1928 Tarihli Nüshası

⁹¹ Kullanılan süreli yayınlara ait tarihler metin içinde verildiği için tekrar gösterilmemiştir.